

G'IJJAK CHOLG'USINING IJROCHILIK MAKTABLARI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i05.040>

Mirzaahmedov Abduvohid Abduvaxobovich
Yunus Rajabiy nomidagi O'z.MMSI

Annotatsiya: Ushbu maqola XX asr O'zbekistoni g'ijjak cholg'usi maktabi ustozlarini o'rganishga bag'ishlangan. To'xtasin Jalilovdan boshlab, zamonaviy ustozlargacha bo'lgan ijodiy izlar, texnik uslub va milliy musiqaning rivojlanishiga qo'shgan hissalarini tahlil qilinadi. Maqolada har bir ustozning ijodi, mashhur kuylari va ansambl ishlari ilmiy uslubda yoritilgan.

Kalit so'zlar: g'ijjak, cholg'u, ustoz, ijrochilik, bastakorlik, maqom, xalq musiqasi, O'zbekiston, ansambl, musiqa madaniyati

GIJJAK INSTRUMENT PERFORMANCE SCHOOLS

Mirzaahmedov Abduvohid Abduvakhobovich
Uz.NMAI named after Yunus Rajabi

Abstract: This article explores the masters of the Uzbek gijjak school of the 20th century. From To'xtasin Jalilov to contemporary masters, their artistic contributions, technical styles, and role in the development of national music are analyzed. Each master's compositions, popular melodies, and ensemble work are presented in a scholarly manner.

Keywords: gijjak, musical instrument, master, performance, composer, maqom, folk music, Uzbekistan, ensemble, music culture

Kirish. G'ijjak ijrochiligi asrlar davomida ustoz-shogird an'anasi orqali rivojlanib kelgan. Bu jarayon natijasida turli ijrochilik maktablari shakllangan.

Ijrochilik maktablari deganda, muayyan hudud yoki ustoz sozandalar tomonidan shakllantirilgan ijro uslublari tushuniladi. Har bir maktab o'ziga xos texnika, bezak usullari hamda kuy talqiniga ega bo'ladi.

O'zbek musiqa madaniyatida g'ijjak ijrochiligi asosan maqom san'ati bilan bog'liq holda rivojlangan. Shashmaqom ijrochiligida g'ijjak muhim cholg'ulardan biri sifatida qatnashadi.

Shuningdek, xalq kuylarini ijro etishda ham g'ijjak keng qo'llaniladi. Bu cholg'uda ijro etiladigan kuylar odatda cho'ziq ohanglarga, nafis bezaklarga hamda chuqur emosional ifodaga ega bo'ladi. Maqom san'atining milliy qadriyatlar bilan

bog'liqligi, uning ustida ishlovchi ijrochilar va bastakorlar tomonidan namoyon bo'ladi. Maqomlar o'z ichiga xalqning ruhiyatini, uning hayotiy qiymatlarini va ko'plab an'anaviy qadriyatlarini singdiradi. Buning natijasida maqom san'ati nafaqat musiqa, balki butun bir madaniyatni ifodalovchi vositaga aylanadi. Misol uchun, maqom ijrosi orqali insonning hayotiy qadr-qimmati, tabiat va jamiyat bilan bog'liqligi ko'rsatiladi. Maqom san'ati nafaqat o'zbek milliy madaniyatining bir qismi, balki umumbashariy qadriyatlar bilan ham chambarchas bog'liqdir. UNESCO tomonidan maqom san'ati 2003 yilda "Insoniyatning noyob merosi" deb tan olinishi, uning butun dunyo madaniyatidagi o'rnini ta'kidlaydi. Bu san'at nafaqat o'zbek xalqining, balki butun insoniyatning musiqiy merosi sifatida qaraladi. [2.10-b].

Ustoz sozandalar tomonidan yaratilgan ijrochilik an'analari keyingi avlod ijrochilari tomonidan davom ettirilib, boyitilib borilgan. Natijada g'ijjak ijrochiligi bugungi kungacha rivojlanib kelmoqda.

G'ijjak cholg'usi uchun yaratilgan asarlar repertuari juda boydir. Unga an'anaviy xalq kuylaridan tortib, maqom yo'llari hamda zamonaviy kompozitorlar tomonidan yaratilgan asarlar kiradi.

An'anaviy repertuarda xalq kuy va qo'shiqlarining instrumental variantlari muhim o'rin egallaydi. Bu kuylar ko'pincha xalq og'zaki ijodi orqali shakllangan bo'lib, turli avlod sozandalari tomonidan ijro etilib kelgan.

Maqom san'ati ham g'ijjak repertuarining muhim qismini tashkil etadi. Maqom yo'llari murakkab melodik tuzilishga ega bo'lib, ularni ijro etish yuqori darajadagi ijrochilik mahoratini talab qiladi.

XX asrda professional musiqa san'ati rivojlanishi bilan g'ijjak uchun yangi asarlar ham yaratilgan. Kompozitorlar tomonidan yozilgan ushbu asarlar cholg'uning tovush imkoniyatlarini yanada kengaytirishga xizmat qilgan.

G'ijjak cholg'usi o'zbek xalqining milliy madaniy merosida muhim o'rin egallaydi. U nafaqat musiqa san'atining bir qismi, balki xalqning tarixiy xotirasi va estetik qarashlarini aks ettiruvchi madaniy ramz hisoblanadi.

Ko'plab xalq bayramlari, marosimlar va madaniy tadbirlarda g'ijjak cholg'usining sadolari yangraydi. Bu esa cholg'uning xalq hayotidagi o'rnini yana bir bor tasdiqlaydi.

Shuningdek, g'ijjak yosh avlodni milliy musiqa merosi bilan tanishtirishda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Musiqa maktablari va oliy ta'lim muassasalarida g'ijjak ijrochiligi o'qitilishi bu cholg'uning kelajak avlodlar tomonidan ham o'rganilishiga zamin yaratadi. G'ijjak - o'zbek milliy musiqasining eng qadimiy va mahorat talab qiladigan cholg'ularidan biridir. Bu cholg'u nafaqat musiqa asbobi, balki milliy ifoda vositasi sifatida ham o'ziga xos o'ringa ega. XX asrda O'zbekistonda g'ijjak ijrochiligi nafaqat xalq an'alarini saqlab qolish, balki yangi uslublar yaratish yo'lida muhim rivojlanish bosqichiga yetdi. Ayniqsa, To'xtasin

Jalilovdan boshlab, Mamadaziz Niyozov, Muxtorjon Murtazoyev, Nabijon Hasanov va boshqa ustozlar g'ijjak maktabining shakllanishi va rivojlanishida hal qiluvchi rol o'ynadi.

Har bir ustoz o'zining ijodiy yo'li, texnik uslubi va sahnadagi faoliyati orqali milliy musiqani yangi bosqichga olib chiqdi. Ularning ijodi nafaqat g'ijjak chalish texnikasini boyitdi, balki xalq qo'shiqlari, maqomlar va sahna asarlariga yangi ruh berdi. Shu bilan birga, g'ijjak cholg'usi orqali o'zbek xalqining hissiy va estetik dunyosini ifodalash, yosh avlodni milliy musiqaga jalb qilishda ham muhim o'rin tutdi.

XX asr g'ijjak maktabi ustozlari ijodiy merosini o'rganish nafaqat tarixiy, balki pedagogik va madaniy ahamiyatga ham ega. Har bir ustozning o'ziga xos ijodiy yo'li, mashhur qo'shiqlari va kuylari, ansambl va teatr ishlaridagi faoliyati, ularning ijrochilik uslubi va texnikasi batafsil tahlil qilinishi maqolamizning asosiy maqsadlaridan biridir. Shu yo'l bilan biz nafaqat milliy musiqamiz tarixini o'rganamiz, balki zamonaviy ijrochilik maktablarini shakllantirishda ham ilmiy asos yaratamiz.

Ushbu maqola g'ijjak ijrochilik maktablari va ularning namoyondalari faoliyatini ilmiy tarzda o'rganish, ularning ijodiy merosi va uslublarni tahlil qilish, shuningdek, milliy musiqaning rivojlanishidagi hissasini ko'rsatishni maqsad qilgan. Tadqiqotda asosiy e'tibor ustoz-san'atkorlar ijrochilik texnikasi, repertuar, bastakorlik faoliyati va pedagogik merosiga qaratilgan.

Tadqiqot Metodi va Natijalar

Tadqiqot materiali sifatida tarixiy manbalar, arxiv hujjatlari, musiqiy risolalar, avlodlardan olingan ma'lumotlar va zamonaviy ilmiy maqolalar asos qilib olindi. Tadqiqotda tarixiy-tahliliy, komparativ, deskriptiv va empirik kuzatuv metodlaridan foydalangan. Har bir san'atkorning ijodiy merosi alohida tahlil qilindi, ularning g'ijjak ijrochiligi maktablariga qo'shgan hissasi ilmiy nuqtai nazardan izohlandi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek g'ijjak ijrochiligi maktablari bir necha yirik ustoz-san'atkorlar faoliyati orqali shakllangan. Ularning har biri o'ziga xos ijro texnikasi, repertuar boyligi va pedagogik yondashuv bilan ajralib turadi. Quyida asosiy namoyondalar haqida batafsil ma'lumot beriladi:

To'xtasin Jalilov (1896-1966). O'zbekiston xalq artisti, atoqli bastakor va g'ijjakchi. Andijon shahrida tug'ilib, bolaligidan musiqa bilan shug'ullangan. Dastlab Oppoq Oxun va Muhammad Tanburchilardan cholg'u chalishni o'rgangan, keyinchalik Qo'qonlik Yusuljon Changchidan xalq musiqa boyliklarini puxta o'zlashtirgan. Jalilovning ijodi xalq kuylarini boyitgan, «Aziz Valanim», «Ey, hur Vatanim», «To'ylar muborak» kabi asarlari keng tarqalgan. Shuningdek, musiqali drama janri rivojiga ulkan hissa qo'shgan.

Mamadaziz Niyozov (1907-1970). O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan artist, mohir g'ijjakchi va bastakor. Andijonning Qo'rg'ontepa tumanida dehqon oilasida tug'ilgan. 1926 yilda T. Jalilov bilan tanishib, ijodiy faoliyatini boshladi. Respublika musiqali drama teatrlarida va madaniyat muassasalarida faoliyat yuritib, yuzdan ortiq qo'shiqlar yaratdi, jumladan, «Mubtalo bo'ldim senga», «Paxtakorim», «Jonim Navoiy ko'ring».

Muxtorjon Murtazoyev (1909-1994). O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi, sozanda va bastakor. Qo'qon shahrida tug'ilib, maktabda havaskorlik to'garagida ashula aytishni o'rgangan. U musiqali drama teatrlarida ishlagan, «Boshim omon», «Bir ishva bilan», «Ey go'zal», «Obod o'lkam» kabi qo'shiqlar yaratgan. Urush davrida Yunus Rajabiy rahbarligidagi jamoada faoliyat yuritgan.

Nabijon Hasanov (1912-1985). Xorazm musiqasining yorqin namoyondasi, mohir g'ijjakchi va bastakor. U yoshligidan cholg'u chalishga qiziqib, mahalliy ustozlardan qo'shiq va maqomlarni o'rgangan. Nabijon Hasanov ijodida xalq kuylarini chuqur talqin qilish, har bir asarni milliy ruhda ifodalash xususiyati seziladi. Uning "Bahor gullari", "Shodlik" va "Ko'ngil gul" kabi asarlari bugungi kunda ham musiqashunoslar va ijrochilar tomonidan o'rganiladi. Hasanov o'z shogirdlariga an'anaviy cholg'u chalish texnikasini puxta o'rgatgan va maktab an'anasini davom ettirgan.

G'anijon Toshmatov (1915-1990). O'zbekiston xalq musiqasini boyitgan yana bir ustoz. Toshmatov ijodi g'ijjakning nozik tonlari va ritmik murakkabliklarini mukammal uyg'unlashtirishga asoslangan. U bastakor sifatida ko'plab xalq qo'shiqlarini g'ijjak uchun moslashtirib, teatr va radio repertuarini kengaytirdi. Shuningdek, Toshmatov pedagog sifatida ham tanilgan; uning shogirdlari keyinchalik milliy musiqani rivojlantirishda katta hissa qo'shgan.

Komiljon Jabborov (1920-1998). Samarqand musiqiy maktabining yetuk vakili, g'ijjak cholg'usi va bastakor. Jabborov ijodida xalq maqomlari va kuylarining murakkab ritmlari ustuvor bo'lgan. U o'z shogirdlariga g'ijjakning texnik va ifodaviy imkoniyatlarini chuqur o'rgatib, ularni professional darajaga yetkazgan. Jabborovning ijodiy merosi keyingi avlod g'ijjakchilari uchun ilhom manbai bo'lib xizmat qilgan.

Doni Zokirov (1923-2005). O'zbekiston xalq artisti, g'ijjak ustasi va bastakor. Zokirov ijodida o'zbek xalq musiqasining turli janrlarini mukammal uyg'unlashtirish xususiyati ko'zga tashlanadi. U teatr sahnasida, radio va televideniya ko'plab konsertlar bergan. Uning asarlarida milliy ruh, ma'naviy boylik va zamonaviy ifoda uyg'unlashgan. Shuningdek, Zokirov pedagog sifatida yosh g'ijjakchilarga ijodiy usullarni o'rgatgan.

Ollonazar Hasanov (1925-2008). Qashqadaryo viloyatining taniqli g'ijjak ustasi va bastakori. Hasanov ijodiy faoliyatini mahalliy musiqiy maktablarda boshlagan va ko'plab shogirdlar tarbiyalagan. Uning ijodida xalq qo'shiqlari, maqom va kuylarning boy ifodasi alohida ajralib turadi. Hasanov maktabi o'zining an'anaviy va zamonaviy yondashuvlar bilan mashhur bo'lgan.

G'ulomjon Hojiqulov (1930-2010). O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan g'ijjak ustasi. Hojiqulov ijodida texnika va ifodaning uyg'unligi, g'ijjakning ohang va tonlaridagi noziklik alohida e'tibor qaratiladi. U shuningdek, bastakor sifatida ham mashhur bo'lib, ko'plab xalq kuylari va maqomlarni g'ijjak uchun moslashtirgan. Pedagog sifatida Hojiqulov ko'plab yosh ijrochilarni tarbiyalagan.

Sayfi Jalil (1932-2007). Andijon shahrida tug'ilgan, milliy musiqaning rivojida muhim o'rin tutgan g'ijjak ustasi. Sayfi Jalil ijodida xalq kuylarining ritmik va melodik murakkabliklarini mukammal uyg'unlashtirish bilan ajralib turadi. U o'z shogirdlarini an'anaviy va zamonaviy ijrochilik yondashuvlariga o'rgatgan, shuningdek, bastakor sifatida ham bir nechta xalq qo'shiqlarini yaratgan.

Qahramon Komilov (1935-2015). O'zbekistonning taniqli g'ijjak ustasi va bastakor. Komilov ijodida maqom va xalq kuylarini zamonaviy yondashuv bilan uyg'unlashtirish xususiyati mavjud. U teatr va konsertlarda ko'plab chiqishlar qilgan, shogirdlariga ijodiy merosni yetkazib bergan. Komilovning ijodi bugungi kunda ham g'ijjak maktablari uchun asosiy manba sifatida xizmat qiladi.

O'lmas Rasulov (1938-2018). Toshkentda faoliyat yuritgan g'ijjak ustasi va bastakor. Rasulov ijodida texnika, ritm va melodiyaning uyg'unligi alohida e'tibor qaratilgan. U ko'plab teatr va konsert dasturlarini tashkil etgan, shogirdlarini professional darajaga yetkazgan.

Abduhoshim Ismoilov (1940-2020). O'zbek milliy musiqa maktabining yetuk namoyondasi. Ismoilov ijodida xalq kuylari va maqomlarning boy ifodasi, g'ijjakning texnik imkoniyatlarini kengaytirish xususiyati mavjud. Shogirdlari orasida bugungi kunda ham mashhur g'ijjak ustalari yetishib chiqqan.

Oltkir Qodirov (1964-).

O'rta avlod vakili, mohir g'ijjakchi va ustoz, Yunus Rajabiy nomidagi xalqaro maqom ijrochilari tanlovi sovrindori. Toshkent shahrida tug'ilgan. G'ijjak ijrochiligidagi o'ziga xos uslubi bilan ajralib turadi. Qodirov nafaqat ijrochilik, balki pedagogik faoliyat bilan ham shug'ullanib, konservatoriyada talabalarga g'ijjak cholishni o'rgatadi. U yaratgan repertuar xalq musiqasi va zamonaviy mahorat uyg'unligini namoyon etadi. Ijrosidagi mashhur kuylar: «Tasnifi Dugoh», «Garduni Dugoh», «Surnay Dashnabodi», «Yakka bu Farg'onada», «Sallamno», «Xumor».

Salohiddin Azizboyev (1964-)

Tojikiston Respublikasi, O'ratepa shahrida tug'ilgan. Yoshligidan musiqaga mehr qo'yib, otasidan rubob chalishni o'rgangan. Toshkent Davlat

konservatoriyasida g'ijjak va xonandalik bo'yicha yetuk bilim olgan. Azizboyevning ijrosida yigirmadan ortiq mumtoz ashula va kuylar, xalq va bastakorlar ijodiga mansub asarlar «Oltin xazina» fondiga kiritilgan. U an'anaviy ijrochilikni zamonaviy uslub bilan uyg'unlashtiradi va o'zbek san'atiga barakali hissa qo'shadi.

Ahmadjon Dadayev (1957-).

O'zbekistonning xizmat ko'rsatgan artisti, mashhur g'ijjakchi, xonanda va bastakor Ahmadjon Dadayev 1957 yilda Toshkent viloyatining Parkent tumanida ishchi oilasida dunyoga kelgan. Bolaligidan musiqa qiziqish bildirgan Dadayev 1967 yili Krasnogorsk (hozirgi Qiziltog') shahridagi musiqa maktabiga g'ijjak cholg'usi bo'yicha o'qishga kiradi. Keyinchalik, 1972-1976 yillarda Hamza nomidagi Toshkent Davlat musiqa bilim yurtida, 1976-1981 yillarda esa Toshkent Davlat konservatoriyasining Sharq musiqasi kafedrasida o'qib, professional darajadagi mahoratga erishadi.

Ahmadjon Dadayevning ijodiy faoliyati Yunus Rajabiy nomidagi maqom ansamblida 1979-2004 yillar davomida yetakchi sozanda sifatida davom etgan. Uning ijrosidagi g'ijjak chalish texnikasi o'ziga xos bo'lib, an'anaviy va zamonaviy uslublarni uyg'unlashtiradi. Dadayev yaratgan yuzdan ortiq kuy va qo'shiqlari milliy musiqa merosini boyitgan: «Mehribonimga», «Bailor», «Dillar uchrashuvi», «Gulzorim go'zal», «Jondan shirin», «Onam», «Mehnat bilan», «Rubobim tori ikkidur», «Vafo qilarmisan bahorim», «Dutorim», «Seni kutgayman». Ustoz Dadayev nafaqat ijodkor, balki pedagog sifatida ham mashhur bo'lib, ko'plab shogirdlarni yetuk g'ijjak ijrochilari sifatida tarbiyalagan. Uning musiqiy tafakkuri va ijrochilik uslubi bugungi kunda yoshlar orasida an'anaviy g'ijjak cholg'usini rivojlantirish va xalq musiqasini yangi formatlarda talqin etishda muhim asos bo'lmoqda.

Xulosa

G'ijjak cholg'usi o'zbek xalqining ko'p asrlik musiqa madaniyatida muhim o'rin egallagan qadimiy cholg'ulardan biridir. Uning kelib chiqishi Sharq musiqa madaniyatining rivojlanish jarayoni bilan chambarchas bog'liqdir.

Tarixiy manbalar, musiqiy risolalar hamda ijrochilik an'analari g'ijjak cholg'usi uzoq tarixiy jarayon davomida shakllanganini ko'rsatadi. Uning tuzilishi, tovush imkoniyatlari hamda ijrochilik uslublari asrlar davomida takomillashib borgan. G'ijjak ijrochilik maktabi O'zbekiston musiqa madaniyatida o'ziga xos va muhim o'rin egallaydi. Ushbu maktabning yorqin namoyondalari - To'xtasin Jalilov, Mamadaziz Niyozov, Muxtorjon Murtazoyev, Nabijon Hasanov, G'anijon Toshmatov, Komiljon Jabborov, Doniyor Zokirov, Ollonazar Hasanov, G'ulomjon Hojiqulov, Sayfi Jalil, Qahramon Komilov, Volmas Rasulov, Abduhoshim Ismoilov, Ahmadjon Dadayev, Oltkir Qodirov va Salohiddin Azizboyev - o'z mahoratlari bilan milliy musiqamizni boyitgan.

Ularning har biri g'ijjak cholg'usining an'anaviy va zamonaviy uslublarini uyg'unlashtirib, o'ziga xos ijrochilik maktabini yaratgan. Shu orqali ular nafaqat ijro, balki bastakorlik va pedagogik faoliyat orqali ham yosh avlodga an'anaviy musiqani yetkazish va rivojlantirish imkonini bergan.

Natijada, g'ijjak ijrochilik maktabi O'zbekiston musiqa tarixida ijodiy meros, texnik mahorat va pedagogik yondashuv bilan ajralib turadi. Har bir ustozning asarlari va ijro uslubi xalqimizning milliy musiqiy tafakkurini boyitib, yosh ijrochilarga ilhom manbai bo'lib xizmat qilmoqda. Shu tariqa, g'ijjak cholg'usi nafaqat milliy an'ana sifatida saqlanib qolmoqda, balki zamonaviy musiqa janrlarida ham o'z o'rnini mustahkamlashda davom etmoqda.

Bugungi kunda g'ijjak nafaqat an'anaviy musiqa ijrochiligida, balki zamonaviy professional sahna san'atida ham muhim o'rin egallaydi. Bu cholg'u milliy musiqa merosining muhim timsollaridan biri sifatida o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Nabijon Qodirov. "G'ijjak ijrochilik maktabi" Toshkent, 2011 y
2. Ulmasovich R. U. O'ZBEK MUMTOZ MUSIQASI MEROSINING MILLIY VA UMUMBASHARIY QADRYATLARI //FRANCE-SCIENTIFIC REVIEW OF THE PROBLEMS AND PROSPECTS OF MODERN SCIENCE AND EDUCATION. - 2025. - T. 1. - №. 3. - C. 8-13.
3. Karimova, M. (2025). SHASHMAQOM CHOLG'U QISMLARINING IJROCHILIGI. Modern Science and Research, 4(3), 1002-1008. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/73284>
4. Yuldashev, M. U. (2025). Sharq musiqa madaniyatining pedagogikasi va uning yoshlar tafakkurida aks etishi. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.15389746>
5. Mamatqulov, M. M. (2025). Yoshlar tafakkurini rivojlantirish va ma'naviyatini oshirishda o'zbek milliy musiqa san'atining o'rnini. Scientific Review of the Problems and Prospects of Modern Science and Education (Great Britain).
6. Karimova, M. (2025). Shashmaqom cholg'u qismlarining ijrochiligi. Modern Science and Research, 4(3), 1002-1008.
7. Borieva, K. R., & Burieva, K. R. (2022). Мақом орындаудағы ән дауыстары: Певческие голоса в исполнении макомов. In XXI ғасырдағы түркі халықтарының ұлттық орындаушылық өнері: зерттеу (p. 244).